

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

[Cilt/Volume: 8, Sayı/Issue: 3, Aralık/December 2024]

Meltem SARGIN

<https://orcid.org/0000-0003-1298-4142>

Dr. Öğr. Üyesi

meltem.sargin@deu.edu.tr

Dokuz Eylül Üniversitesi

<https://ror.org/00dbd8b73>

Edebiyat Fakültesi

Dilbilimi Bölümü

Günlük Türk Gazete Haber Başlıklarının Dil Bilimsel İncelemesi

Linguistic Analysis of Daily Turkish Newspaper Headlines

Araştırma Makalesi | Research Article

Geliş Tarihi | Date Received: 15.06.2024

Kabul Tarihi | Date Accepted: 24.12.2024

Yayın Tarihi | Date Published: 30.12.2024

Atıf | Citation

Sargin, M. (2024). Günlük Türk Gazete Haber Başlıklarının Dil Bilimsel İncelemesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 8(3), 1550-1567. <https://doi.org/10.34083/akaded.1501679>

Sargin, M. (2024). Linguistic Analysis of Daily Turkish Newspaper Headlines. *Journal of Academic Language and Literature*, 8(3), 1550-1567. <https://doi.org/10.34083/akaded.1501679>

Makale Bilgisi | Article Information

Değerlendirme Review Reports	Çifti Tarafı Kör Hakemlik (İki İç Hakem+İki Dış Hakem) Double-blind. (Two External Referees)
Etik Beyan Ethics Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyulmuştur Ethical principles were followed during the preparation of this study
Etik Kurul Belgesi Ethics Committee Approval	Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir Article does not require an Ethics Committee Approval.
Katkı Oranı Beyanı Author Contributions	Yazarların çalışmadaki katkı oranları eşittir Author's contribution rates to the study are equal.
Etik Bildirim Complaints	adeddergi@gmail.com
Çıkar Çatışması Conflicts of Interest	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Benzerlik Taraması Similarity Checks	Yapıldı Yes - iThenticate
Telif Hakkı ve Lisans Copyrights & License	Yazarlar, dergide yayımlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler. Bu çalışma Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası lisansı altında yayımlanır Authors publishing with the journal retain the copyright. This work is licensed under Attribution-NonCommercial 4.0 International

© Meltem SARGIN | Creative Commons [Attribution-NonCommercial 4.0 International](#)

Öz

İnsanlar arasındaki ilişkinin önemli bir parçasını oluşturan haberleşme; ortam ve araçları açısından yüzyıllardır değişip gelişmiş, teknoloji sayesinde yepyeni bir boyut kazanmıştır. En yaygın kitle haberleşme araçlarından olan gazeteler, günümüzde dijital ortamlarda sunulsa da önemini sürdürmektedir. Kendine özgü biçimsel ve dilsel özellikleri açısından gazete haberle başlıkları, daha ilk sayfadan okuyucuyla buluşması nedeniyle gazete içeriğinin en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Çağdaş yaşamın hızı nedeniyle çoğu kişinin haber almak için göz gezdirdiği gazetelerde haber başlıklarının başlıca iki önemli işlevi bulunmaktadır: haberi özetlemek ve dikkat çekerek haberi okunur kılmak. Bu işlevleri yerine getirmek için farklı dilsel stratejiler kullanan haber başlıklarının kendine özgü bir söylem oluşturduğu ve dil bilimsel açıdan incelenmeye değer olduğu düşünülmektedir. Bu noktadan hareketle, çalışmada günlük Türk gazetelerinden elde edilmiş bir bütüncü anlam bilimsel ve söz dizimsel açıdan incelenmiştir. Nitel ve nicel araştırma yöntemi kullanılan çalışmadan elde edilen bulgular, incelenen haber başlıklarının, dikkat çekmekten çok haberleri özetleyerek okuyucuyu bilgilendirme işlevini yerine getirmeyi amaçladığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: gazete haber başlıkları, eğretilme, düz değişmece, benzetme, eksilti.

Abstract

Communication, which constitutes an important part of the relation among people, has changed for centuries in terms of media and tools and has gained a whole new dimension thanks to advanced technology. Newspapers, one of the most widespread means of mass communication, maintain their importance even though they are presented in digital media today. In terms of its unique stylistic and linguistic features, newspaper reports constitute the most important part of newspaper content as they welcome the reader from the very first page. News headlines in newspapers, which most people browse to get news due to the speed of contemporary life, have two important functions: to summarize the news and to make the news readable by attracting attention. News headlines, which use different linguistic strategies to fulfill these functions, are considered to constitute a discourse on their own and are worthy of linguistic analysis. From this point of view, in this study, a corpus of daily Turkish newspapers is analyzed semantically and syntactically. The findings obtained from the study, which used qualitative and quantitative research methods, show that the news headlines examined aim to fulfill the function of informing the reader by summarizing the news rather than attracting attention.

Keywords: newspaper headlines, metaphor, metonymy, simile, ellipsis.

Giriş

Haber alışverişi insan iletişiminin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. İnsanlar, varoluşları gereği gerek yakın gerekse uzak çevrelerinde olan biteni merak etmişler; dinî, ticari, siyasi, sosyal ve bireysel nedenlerle haber alma ve haber gönderme yolları bulmaya çalışmışlardır. Eski çağlarda mağara resimleri, duman, davul, ısıklık gibi görsel ya da işitsel araçlar kullanılırken yazının bulunmasından sonra notlar ve mektuplar yaya ya da atlı haberciler aracılığıyla iletmeye başlanmıştır. Türk kültüründe de özellikle Osmanlı döneminde *ulak* olarak adlandırılan habercilerden yararlanılmıştır.

Teknolojik gelişmeler sonucunda daha büyük kitlelere haber ulaştırma yolları bulunmuş; bunlar arasında gazete, habercilik alanında yüzyıllar boyu öne çıkan bir araç olmuştur. Gazeteciliğin tarihinin, Eski Roma'da günlük konuşmaların yazıldığı elden ele dolaştırılan ya da şehrin önemli yerlerine asılan tek sayfalık haberlere dayandığı düşünülmektedir. Bugün anladığımız anlamdaki gazetecilik ise 15. yüzyılda, matbaanın icat edilmesinden sonra ortaya çıkmıştır. Uygarlığın gelişmesine koşut olarak habercilik de gelişmiş, iletiler daha büyük kitlelere ve daha uzak mesafelere ulaştırılmaya başlanmıştır. Günümüz internet teknolojisi, haberlerin hızlı üretilmesini ve dağıtılmasını kolaylaştırdığı için gazetecilik alanında da değişim ve gelişim sağlamıştır. Artık pek çok gazetenin çevrim içi siteleri bulunmakta ve basılı kopyalarının yanı sıra dijital sürümlerine de bu sitelerden ulaşılmaktadır. Bununla birlikte, X kuşağı ve daha önceki kuşaklar için basılı gazete okumak, günlük bir alışkanlık olarak devam etmektedir.

Teknoloji sayesinde gazeteler daha çok okuyucuya daha kısa zamanda ulaşabilse de haberlerin metin türü açısından hâlâ kendine özgü özellikleri sürdürdüğü görülmektedir. Gazete haberciliğinin yansızlık ilkesi uyarınca oluşturulması öngörülen haber yazıları, büyük ölçekli ve küçük ölçekli metin yapısı açısından belli özellikler sergilemektedir. Bu metinlerin en dikkat çekici ve önemli parçası, metinde yer alan haberi özetleyen ve okunmasını sağlayan haber başlıklarıdır. Gerek işlevi gerekse farklı dilsel özellikleri açısından haber başlıkları alan yazında kendine özgü bir söylem türü olarak görülmekte ve bilimsel olarak incelenmeye değer bulunmaktadır.

Bu noktadan hareketle, bu çalışmada günlük Türk gazete haber başlıklarını dil bilimsel açıdan inceleyerek anlam bilimsel ve söz dizimsel düzlemlerde yapılan tercihleri ve bu tercihlerin sağladığı işlevleri ortaya çıkarmak amaçlanmaktadır.

1. Kuramsal Art Alan

Gazete haber yazılarının yapısı van Dijk tarafından şematik ulamlara ayrılarak incelenmiştir. Buna göre 'Özet Ulamı'; haber yazısının başlığı ve pek çok haberde ana metinden daha büyük puntolarla yazılan ve başlığın altında, ana metnin üstünde bulunan, haberin ana hatlarını içeren kısımdır. Ana metin; 'Temel Olaylar', 'Bağlam', 'Geçmiş ve Önceki Olaylar' ve 'Sonuçlar' ulamlarından oluşmaktadır. Haber metni ayrıca farklı kişilerin sözlü tepkilerini ve haber muhabirinin kendi yorumlarını da içerebilmektedir (van Dijk, 1988, s. 52-56). Haberlerin sunuluş biçimine gelince, geleneksel habercilikte 'ters üçgen' ya da 'ters piramit' diye adlandırılan tekniğe göre yapılmaktadır. Buna göre,

haberde yer alan bilgiler kronolojik sıraya göre değil önem hiyerarşisine göre verilmektedir. Ters piramidin tabanında, yani en tepede haberin başlığı yer almakta, bunu 'flaş', 'gövde' ve 'detay' kısımları izlemektedir. Flaş kısmında özetleme yoluyla metnin en önemli noktası ilk tümcede yer almakta ya da olayın sonucu ilk önce verilmektedir. Gövde kısmında, flaş kısmında verilen özet detaylandırılmakta, olayın art alan bilgileri aktarılmaktadır. Detay kısmı ise temel olay ve konuya zarar vermeksizin kesilip atılabilecek en ayrıntılı bilgilerin verildiği bölümdür (Çığ, 2011, s. 739). Buradan da anlaşıldığı gibi haber başlıkları gerek haber metninin izleksel yapısı içerisinde gerekse haberlerin sunuluşunda büyük önem taşımaktadır.

Haber başlıkları, okuyucuların haberle ilk karşılaştıkları kısım olup haberle okuyucu arasında bir köprü görevi görmektedir. Günümüz insanların zamanla yarışmayı gerektiren yaşam tarzı nedeniyle pek çok haber için muhtemelen tek okunan kısımdır. Bu özelliğiyle haber başlıklarının 'ön gönderimsel ve bilgilendirici bir işlev' (Isani, 2011, s. 3) taşıdığını söylemek mümkündür. Kısacası, 'gazetelerin en ayırt edici özelliği' (Crystal, 1987, s. 388) olarak nitelendirilen haber başlıklarının iki temel işlevi bulunmaktadır: 1) Konuya ilişkin özet ön bilgi vermek, 2) Dikkat çekerek haberi okunur kılmak. Bu özelliğiyle haber başlıklarını işlev açısından reklamcılık alanında reklam sloganlarına, bilimsel söylemde de bilimsel makalelerin başlık ve özet kısımlarına benzetmek mümkündür.

Haber başlıklarının en önemli özelliği, ölçünlü dil kullanımının dışına çıkabilen, kendine özgü dil kullanımınıdır. Ölçünlü dilden sapmalar gösteren bu dil kullanımını Moncombe (2018, s. 2) 'bir norm olarak normdan sapma' olarak adlandırmaktadır. Haber başlıklarındaki dil kullanımı o kadar özgün hâle gelmiştir ki İngilizcede, 'haber başlığı dili' anlamına gelen *headline* sözcüğü türetilmiştir. Haber başlığı üretme konusunda, dünya çapında İngiliz basınının yaratıcılık açısından en önde geldiği belirtilmektedir (Isani, 2011, s. 1). İngilizce bilen herhangi bir kişinin kolay kolay anlayamayacağı İngiliz gazete başlıklarında kullanılan klişeler için özel sözlükler bile hazırlanmıştır. Her dilin ve kültürün özelliklerine göre farklılıklar görülse de gazete haber başlıklarında özgün bir dil kullanılması tüm dünya basınına özgü evrensel bir durumdur.

Haber başlıklarında bilgi verme ve dikkat çekme işlevlerini yerine getirmek amacıyla kullanılan dilsel stratejilere anlam bilimsel ve söz dizimsel düzlemlerde bakmak mümkündür. Anlam bilimsel düzlemde gazete haber başlıklarında sözcük ve sözcük öbeği düzeyinde yapılan seçimlerde sıkça karşılaşılan dilsel düzenekler arasında eğretileme (metafor), düz değişmece (metonimi), benzetme (simile), tersinleme (ironi) ve sözcük oyunları bulunmaktadır. Bu tür dilsel düzeneklerin kullanılmasının haber başlıklarına yaratıcılık kattığı ve böylece başlıkların okuyucular tarafından daha dikkat çekici bulunduğu saptanmıştır (Infantidou, 2009, s. 707). Saxena (2006, s. 17) da yaratıcılığın haber başlıkları için aranan bir özellik olduğunu belirtmiştir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz bu dilsel düzeneklere tek tek değinecek olursak, eğretileme, 'aralarında eşdeğerlik ilişkisi kurulan anlamlı öğelerden birini, öteki yerine kullanma sonucu oluşan değişmece türü' olarak tanımlanabilir (İmer vd., 2011, s. 112). Klasik bir

örnek olarak bir kişiye hitaben “Sen aslansın.” denilmesini verebiliriz. Burada *aslan* sözcüğünün kavram alanı ‘kaynak alan’ olarak adlandırılmakta kendisine *aslan* denilen kişi ise ‘hedef alan’ı oluşturmaktadır. Kaynak alandaki cesur ve güçlü olma özellikleri, hedef alana aktararak söz konusu kişiye “Sen cesur ve/veya güçlüsün” denilmek istenmiştir. Düz değişmece de temelde eğretilmeye benzer bir kavramsal aktarım sonucunda oluşmakta, ama kaynak ve hedef kavram alanları arasında bütün-parça, neden-sonuç, genel-özel, somut-soyut ilişkiler kurulmaktadır (İmer vd., 2011, s. 106). Örnek olarak “Washington sert konuştu” tümcesi verilebilir. Burada “Washington”, Amerika Birleşik Devletlerinin başkenti olmanın yanı sıra devletin ve Amerikan hükümetinin merkezi olma özelliğini taşımaktadır. Şehir adının, onun içinde yer alan bir kurum yerine kullanılması bütünün parça yerine kullanılmasına örnek teşkil etmektedir. Bazı durumlarda da parça bütünün yerine kullanılabilir. Örneğin, evin bir parçası olan *ocak* sözcüğünün ev, yuva anlamında kullanılması, ‘baba ocağı’, ‘aile ocağı’ denilmesi (Aksan, 1997, s. 69-70) bu türden bir anlam aktarımıdır. Benzetmede ise kaynak ve hedef kavram alanları arasındaki ilişki ‘gibi’ sözcüğüyle açıkça ifade edilmektedir. Buna örnek olarak “Zaman su gibi akıp gidiyor” verilebilir. Burada soyut olan *zaman* kavramı suyun akma özelliği aracılığıyla somutlaştırılmıştır (Seyhan, 2019, s. 40). Uğur (2007), benzetmeyi içeren her aktarmanın bir eğretilme olduğunu ifade ederek eğretilmeyi, düz değişmece ve benzetmeyi de içeren bir şemsiye kavram olarak ele almıştır. Bu çalışmada da aynı bakış açısı benimsenmiştir.

Gazete haber başlıklarında görülen bir diğer dilsel düzenek de tersinlemedir. Tersinleme bir şey söyleyip aslında tersini kastetmektir. TDK Güncel Sözlükteki tanımı “Söylenen sözün tersini kastederek kişiyle veya olayla alay etme” şeklindedir ve bu tanımdan da anlaşılacağı gibi işlevi alay ya da sitem etmedir. Örneklendirecek olursak, “Sayende yine geç kaldık” ifadesinde *sayende* sözcüğü aslında “senin yüzünden” anlamında kullanılmaktadır ve kızgınlıkla karışık sitem içermektedir.

Sözcük oyunları da gazete haber başlıklarında sıkça rastlanan dilsel düzenekler arasında yer almaktadır. ‘Birden fazla anlamı olan ya da sesletimi başka bir sözcüğe benzeyen bir sözcük ya da sözcük öbeğinin mizahi bir biçimde kullanılması’ (Cambridge Dictionary Çevrim İçi Sözlük) anlamına gelen sözcük oyunu; güldürmek, alay etmek ve dikkat çekmek amacıyla kullanılabilir.

Anlam bilimsel düzeydeki bütün bu dilsel düzeneklerin haber başlıklarında kullanılmasının altında ilgi çekme ve biçimsel bir etki oluşturma amacı yatmaktadır. Tıpkı bulmaca çözmek gibi metinlerdeki kodu çözmek okuyuculara ilginç ve eğlendirici gelmektedir (Goddard, 1998, s. 22).

Gazete haber başlıklarına söz dizimsel düzlemde bakıldığında da tipik bazı dilsel stratejilere rastlanmaktadır. Bu stratejiler eksilti, devrik tümce, emir tümceleri ve söz bilimsel sorular başlıkları altında sıralanabilir.

Eksilti (eksiltim/silme), ‘tümcede kimi öğelerin silinmesi, eksik olması ya da kullanılmaması’ (İmer vd., 2011, s. 15) biçiminde tanımlanmaktadır. Halliday ve Hasan

(1976, s. 90) eksiltinin ad, eylem ve tümce düzeyinde olmak üzere üç türlü olduğunu belirtmektedir. Biber vd. (1999) de eksiltiyi, tümcedeki konumuyla ilişkili olarak başta, ortada ve sonda yapılan eksilti olmak üzere üç ulama ayırmakta ayrıca “eksiltilem ögelerin dilsel ya da durumsal bağlamdan tamamlanabilir” olduğunu ifade etmektedir. Karşılıklı konuşan iki kişinin sözcülerinden örnek verecek olursak, A: “Dünkü konferans çok ilginçti.” B: “(Dünkü konferans) Ne hakkındaydı?” dediğinde B konuşucusu sözcüsünde “dünkü konferans” sözcük öbeğini tekrar etme gereği duymayarak eksiltmiştir. Ancak yüzey yapıdan silinen bilgi, bağlam sayesinde anlaşılmalıdır. Kalıplaşmış sözlerde de eksiltiye sıkça rastlanmaktadır. Örneğin, “Açın muhabbeti ya pilavdan ya hoşaftan.” sözünde *pilavdan* ve *hoşaftan* sözcüklerine yüklem işlevi yükleyecek *-Dir* eki ya da en sona getirilecek *olur* eylemi eksiltmiştir. McShane (2005, s. 4)’e göre eksilti doğal dillere özgü evrensel bir özellik olup kapsamı ve gerçekleştirme araçları açısından diller arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Nitekim, Gümüştam (2013) Türkçedeki eksilti türlerinin ‘ses, sözcük, ekleşme, cümle ve metin boyutunda’ olduğunu açıklamaktadır. İşlevine gelince, eksiltili yapıların ‘dilde en az çaba yasasının bir sonucu’ (Ülper ve Uyar, 2023, s. 486) olarak görülmesinin yanı sıra ‘metinde sağlanmak istenen vurgu ile ya da yüklemelerin okuyucu/dinleyici tarafından bilindiğinin farz edilmesi’ (Gülsevin, 2022, s. 535) ile de ilişkilendirilmektedir. Gazete haber başlıklarında bu iki işlevin de geçerli olduğu düşünülmektedir. En az çaba yasası, gazetelerde büyük önem taşıyan haberi ve başlığını belli bir alana sığdırma zorunluluğuyla örtüşmektedir. Ayrıca eksiltiler okuyucunun zihinsel süreçleri üzerinde etki oluşturma, daha vurgulu ve çarpıcı olma amacına da hizmet etmektedir. Bu iki işlevden hareketle çalışmamızda gazete haber başlıklarında eksiltili yapıların alt türlerine girmeden yalnızca var olup olmadığı ve tam tümcelerle olan oransal farkı incelenmektedir.

Gazete haber başlıklarına söz dizimsel düzlemde bakıldığında karşılaşılan tümce yapılarından biri de devrik tümcelerdir. Her ne kadar Türkçenin esnek bir sözcük dizilişi bulunsa da ölçünlü resmî dildeki dizilişin Özne-Nesne-Yüklem biçiminde olduğu bilinmektedir. Dikkat çekmek, vurguyu arttırmak ya da değiştirmek amacıyla bu dizilişin değişmesi mümkündür. Biçem oluşturmak amacıyla özellikle edebî düz yazılarda ve şiirlerde devrik tümce dizilişleri sıkça kullanılmaktadır. 9 Aralık 2021 tarihli Milliyet gazetesindeki “Bas parayı - Vur keçiyi!” başlığı devrik tümceye bir örnek teşkil etmektedir. “Parayı bas, Keçiyi vur” biçimi yerine tercih edilen devrik yapı, yüklemi öne çekerek dikkati eyleme yöneltmekte, aynı zamanda *parayı* ve *keçiyi* sözcüklerindeki *-yı* ve *-yi* ses benzeşmeleri sayesinde kafiyeli, daha etkileyici bir başlık oluşturmaktadır.

Haber başlıklarında emir tümcelerinin kullanımı da belli bir amaca hizmet etmektedir. Emir kipi yalnızca bir otorite tarafından birine ya da birilerine zorlayıcı bir yaptırımında bulunmak maksadıyla kullanılan bir dil bilimsel yapı değildir. Emir vermenin yanı sıra yönerge verme, rica etme, isteme işlevlerini de üstlenmektedir. Alan yazında emir ve istek kipliği birbirine bağlı, iç içe geçmiş iki alan olarak görülmektedir. Kerimoğlu (2011, s. 90) *emiri* konuşanın kılıcı üzerinde güçlü bir yönlendirmesini içeren dış etki odaklı bir kiplik ifadesi olarak tanımlamaktadır. Bu tanım emir tümcelerinin tam olarak gazete haber başlıklarındaki işlevlerini ifade etmektedir. Buna örnek olarak verilebilecek “Uyanın

artık” (Sözcü, 21 Temmuz 2013) ve “Durdurun bunları” (Hürriyet, 29 Ağustos 2019) haber başlıklarından birincisi okuyuculara yönelik bir uyarıyı dile getirirken ikincisi yetkililere seslenerek göreve çağırılmaktadır.

Son olarak gazete haber başlıklarında sıkça karşılaşılan dilsel stratejiler arasında söz bilimsel sorulara da değinmek gerekmektedir. Söz bilimsel sorular, bir konuyu sorgulamak amacıyla sorulan sorular değildir. Amacı okuyucunun ya da dinleyicinin zaten bildiği bir konuyu vurgulamak veya bu konuya ikna olmasını sağlamaktır. Söz bilimsel sorular kullanılarak bir fikri savunmak, karşıt fikre ya da bir rakibe saldırmak gibi eylemler yerine getirilebilir. Bu amaçlarla oluşturulan söz bilimsel sorular okuyucu ya da dinleyiciye kendileri tarafından verildiği varsayılan hazır yanıtlar sunabilir veya soruların yanıtlarının zaten bilindiği varsayılarak yanıtı bırakılabilirler (Ilie, 1994, s. 39). Bu özellikleriyle gazete haber başlıklarında kullanılan söz bilimsel soruların vurgulama, bir noktaya dikkat çekme, dramatik bir etki oluşturarak okuyucuyla karşılıklı konuşma izlenimi oluşturma gibi işlevleri yerine getirdiği düşünülmektedir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz anlam bilimsel ve söz dizimsel özellikler gazete haber başlıklarının özellikle dikkat çekme işlevine hizmet etmektedir. Böylece, haber başlıkları okuyucuya habere ilişkin ön bilgi verirken aynı zamanda haberi ilginç kılarak okunmasını sağlama yolunda ikna edici bir etki oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi gazete haber başlıkları zengin anlam bilimsel ve söz dizimsel özellikleri ile dil bilimsel açıdan dikkat çekici ve incelenmeye değer metin parçalarıdır. Türkçe alan yazında daha çok haber metinleriyle ilgili çalışmalar bulunurken gazete haber başlıklarıyla ilgili az sayıda dil bilimsel çalışma bulunduğu görülmektedir. Deniz Zeyrek (1992)’in *Gazete Haber Başlıklarını İnceleme Denemesi* başlıklı çalışması Söylem Çözümlemesinin gazete metinlerinin anlaşılmasına nasıl bir katkı sağladığını ve Türkçenin gazete başlıklarında okuru bilgilendirmek ve yönlendirmek için nasıl kullanıldığını incelemiştir. Özyıldırım ve Pakkan (1996) spor haber başlıklarını Söz Eylem Kuramı çerçevesinde inceleyerek elde ettikleri sonuçları Yabancılarla Türkçe Öğretimi alanına aktarmışlardır. Yağbasan ve Demir (2008)’in *Basın Dili ve Gazete Manşetlerinin Dilbilimsel Analizi* başlıklı çalışmasında ise üç farklı ideolojideki gazeteden bir haftalık sürede elde edilen gazete haber başlıkları ve alt başlıkları ‘manşet yapısı (manşetlerin kaç parçadan oluştuğu), manşet uzunluğu (manşetlerdeki sözcük sayısı), sıfat kullanımı, zaman dağılımı ve anlamsal açıklık kategorilerinde’ incelenmiştir. Son olarak Fatih Deniz Akyüz’ün henüz yayımlanmamış olan 2023 tarihli *Gazete Haber Başlıkları Üzerine Bir Dil İncelemesi (1918-1932)* başlıklı doktora tezi 1918-1932 tarihleri arasındaki gazete haber başlıklarını art süremlili bir yaklaşımla incelemiş ve karşılaştırmıştır.

Anlaşıldığı gibi, yukarıda sözü edilen çalışmalarda gazete haber başlıkları söylemsel, edim bilimsel, ideolojik ve tarihsel açıdan incelenmiştir. Bizim çalışmamız gazete haber başlıklarının anlam bilimsel ve söz dizimsel düzlemde ayrıntılı incelemesini içermesi, nitel ve nicel araştırma yöntemlerini bir arada kullanması ve haber başlıklarını işlevleri açısından ele alması bakımından yukarıdaki çalışmalardan farklılık göstermektedir. Ayrıca, üç farklı gazeteden iki ay süreyle toplanan 180 haber başlığıyla, doktora tezi hariç,

diğer çalışmalardan daha geniş bir bütüncüye sahiptir. Bütün bu özellikleri nedeniyle alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2. Bütüncü ve Yöntem

Çalışmada bütüncü-temelli yaklaşım çerçevesinde günlük Türk gazetelerinin genelini temsil edebileceği düşünülen bir bütüncü oluşturulmuştur. Bir bütüncü üzerinde çalışmak belli bir bağlamda yapılan dilsel çözümlemelere ışık tutmakta, dile ilişkin işlevsel özellikleri ortaya çıkarmada önem taşımaktadır (Meyer, 2002, s. 6). Hem nicel hem de nitel çözümleme tekniklerine dayanan bu yaklaşım, dilin belli özelliklerine yoğunlaşarak bu özelliklerin söylem içerisindeki işlevlerinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır (Biber, vd., 1998, s. 4).

Bu noktadan hareketle, çalışmanın bütüncüsü 1 Ocak 2024-29 Şubat 2024 tarihleri arasında yayımlanan Sabah, Hürriyet ve Sözcü gazetelerinin ilk sayfalarında yer alan basın dilinde *baş haber* (splash news) diye adlandırılan en önemli (manşetten verilen) haberlerin başlıklarından oluşmaktadır. Söz konusu üç gazeteden 60 gün boyunca toplam 180 adet haber başlığı derlenmiştir. Sabah, Hürriyet ve Sözcü gazetelerinin seçilme nedeni, Medya Takip Merkezi tarafından bu gazetelerin yukarıdaki sırasıyla 2024'ün Ocak-Şubat aylarında tirajı en yüksek ilk üç gazete olarak tespit edilmiş olmasıdır¹. Kamuoyu tarafından en çok tercih edilen gazetelerin incelenmesinin, gazete haber başlıkları açısından Türk gazetelerinin yaptıkları dilsel seçim eğilimlerini ortaya çıkarmada daha güvenilir sonuçlara ulaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

Çalışmada gazete haber başlıklarının dilsel özellikleri, anlam bilimsel ve söz dizimsel düzlemlerde nitel ve nicel çözümleme yöntemiyle çözümlenmiştir. Nitel çözümleme yöntemiyle veriler, karakteristik unsurlarının ve yapısının ortaya çıkarılması için kurucu bileşenlerine ayrılmakta, bu sayede izlenim ve sezgiler daha kesin ve mantıklı süreçlere dönüşmektedir (Dey, 1993, s. 31). Nicel araştırma yöntemi sayesinde de eğilimlerin belirlenmesi, grupların karşılaştırılması ve değişkenler arasındaki ilişkilerin saptanması sağlanmaktadır (Cárdenas, 2019, s. 5). Bu doğrultuda çalışmamızda haber başlıklarının anlam bilimsel ve söz dizimsel özelliklerine odaklanılarak bu düzlemlerde görülen belirleyici özellikler (nitel veriler) saptanmış, elde edilen bulgular sayısal verilere dönüştürülerek haber başlıklarında kullanılan dilsel düzeneklerin bütüncü içerisindeki oran ve dağılımının (nicel veriler) daha açık bir biçimde görülmesi sağlanmıştır.

3. Bulgular ve Tartışma

Çalışmanın bütüncüsünde yer alan 180 haber başlığının anlam bilimsel ve söz dizimsel düzlemde incelenmesinden elde edilen bulgular yine aynı sırayla ve önce nitel daha sonra da nicel bulgular olmak üzere sunulmaktadır.

¹ İstatistik açısından başka herhangi bir kurumun verileri bulunmamaktadır.

3.1. Anlam Bilimsel Düzlemde Edilen Nitel Bulgular

Gazete haber başlıklarında en fazla kullanılan dilsel düzeneğin aşağıda örnekleri sunulan eğretilmeler olduğu görülmüştür.

- (1) “Hedef ekonomide mutlak zafer” (Sabah, 06.01.2024)
- (2) “Bölücülerin piyonu CHP” (Sabah, 24.02.2024)
- (3) “F 16’larda mutlu son” (Hürriyet, 28.01.2024)
- (4) “Büyükşehirler ligden düştü” (Hürriyet, 28.02.2024)
- (5) “Öğretmenlerden bakana karne” (Sözcü, 21.01.2024)
- (6) “Rant doğurdu!” (Sözcü, 10.02.2024)

Örnekleri yakından inceleyecek olursak (1)’de kullanılan *zafer* sözcüğü normalde savaş bağlamında “düşmanı yenme, savaşı kazanma” anlamına gelmektedir. Savaş bağlamındaki bu kavramsal özellikler ekonomi alanına aktararak ekonomide “başarı kazanma, başarılı olma” anlamında kullanılmıştır. Bu tercihin altında ekonominin savaş kadar zorlu bir alan olduğunun, burada kazanılan başarının savaş kazanmaya benzer olduğunun düşünülmesi yatmaktadır. Başarı yerine *zafer* sözcüğünün tercih edilmesi başarının derecesini ve değerini arttırma işlevi görmektedir.

Örnek (2)’de CHP için kullanılan *piyon* sözcüğü satranç oyunu alanına ait bir sözcüktür. Satrançta piyon, en değerli taş olan şahın en önde duran ve ona hizmet eden piyade askerlerini temsil etmektedir. Bu kaynak alandaki özelliklerin CHP’ye gönderimde bulunması, partinin bölücülere hizmet ettiği ve onlar tarafından kolayca yönetildiği anlamına gelmektedir.

(3)’te kullanılan *mutlu son* sözcük öbeği, özellikle film bağlamında kullanılan kalıplaşmış bir ifadedir. Kaynak alan olarak film bağlamının kullanılması, burada bir süreç söz konusu olduğunu, bu sürecin sonucunun da olumlu olduğunu anlatmak için bir araç niteliğindedir. F 16’larla ilgili bir süreç yaşanmıştır ve bu süreç olumlu bir sonuca ulaşmıştır.

Örnek (4)’teki kaynak alan ise futboldur. Futbolda *ligden düşmek*; bir takımın bir sezon sonucunda topladığı puanların düşük olması nedeniyle bir alt lige inmesi, yani başarısız olması anlamındadır. Bu haber başlığında da futbol terminolojisi aracılığıyla büyükşehir belediyelerinin başarısız olduğu, halkın gözünde değerini kaybettiği anlatılmaktadır.

“Öğretmenlerden bakana karne” biçimindeki (5)’te ise kaynak alan eğitimidir. *Karne*, öğrencilerin bir dönem sonundaki başarılarını sayısal olarak gösteren bir belgedir. Bu başarıyı değerlendirenler de öğretmenlerdir. Söz konusu haber başlığı “Öğretmenler bakanın başarısını değerlendirdi” düz anlamını taşımaktadır.

Örnek (6)’daki eğretilmeye kaynak oluşturan alan ise canlı organizmalardır. Canlılar, özellikle memeli canlılar doğurarak üremektedir. Canlıların bu özelliğinin *rant* kavramına aktarılması onun miktarında bir artış olduğunu belirtmenin çarpıcı bir yolunu oluşturmaktadır.

Bütüncedeki haber başlıklarında düz değişmece örnekleri de saptanmıştır:

- (7) “Soykırımcı İsrail yargılanacak” (Sabah, 27.01.2024)
- (8) “Coni çekilirse ne olur” (Hürriyet, 26.01.2024)
- (9) “Millet gram ve taneyle yaşıyor Diyanet bol keseden harcıyor.” (Sözcü, 19.02.2024)

Örnek (7)’de yargılanacak olan *İsrail ülkesi* değil, ülke yönetiminde yetki ve sorumluluk sahibi olan kişilerdir. Dolayısıyla bütünü teşkil eden kavram parça yerine kullanılmıştır. (9)’da da benzer bir durum söz konusudur. *Diyanet* bir kurumun adıdır. Müsriğe harcama yapan/lar ise diyanet bünyesinde görevli kimselerdir. Yani, bu örnekte de bütün parçanın yerini almıştır. (8)’deki düz değişmede ise aksi bir durum söz konusudur. Yaygın bir Amerikalı adı olan *Coni* (Johnny), Amerikan askeri güçleri yerine, parçanın bütünü temsil edeceği şekilde kullanılmıştır.

Bütüncede, gazete haber başlıklarında bulunacağını tahmin ettiğimiz benzetmelere ilişkin yalnızca iki bulgu saptanmıştır:

- (10) “Kâbus gibi duruyor.” (Hürriyet, 19.02.2024)
- (11) “Maaşlar güneş görmüş kar gibi eriyor!” (Sözcü, 28.01.2024)

Örnek (10) ve (11)’de görüldüğü üzere kaynak ve hedef alanlar arasındaki benzetme *gibi* sözcüğü kullanılarak yüzey yapıda açıkça kodlanmış, okuyucunun kavramsal alanlar arasındaki koşutluğu anlamadaki zihinsel süreçleri bir bakıma kolaylaştırılmıştır.

Gazete haber başlıklarına biçem katan, onları ilgi çekici, etkili ve eğlendirici kılabilen bir strateji olarak sözcük oyunlarından yararlandığı belirtilmişti. Çalışmanın bütüncesindeki haber başlıklarında bu düzeneklerin de örnekleri saptanmıştır:

- (12) “Uzay yolun açık olsun” (Hürriyet, 18.01.2024)
- (13) “Milletin hayatı kayıyor - Vekiller karda kayıyor” (Sözcü, 11.01.2024)
- (14) “Maklubeciler makbul oldu” (Sözcü, 19.01.2024)

(12)’de *yolun açık olsun* kalıp sözü 1970’lerin ünlü ve sevilen dizisi *Uzay Yolu* ile birleştirilerek bir sözcük oyunu yapılmıştır. (13)’te *kay-* eyleminin çok anlamlılığından yararlanılarak yapılan bir sözcük oyunu söz konusudur. (14)’teki sözcük oyununda ise *maklube* ve *makbul* sözcüklerinde aynı seslerin bulunmasından yararlanılmıştır. Bütün sözcük oyunları okuyucunun dikkatini çekmeye yöneliktir.

Bütüncedeki haber başlıklarında aşağıda örnekleri görülen günlük konuşma diline ait ifadeler de bulunmaktadır:

- (15) “81 gün sonra tıpış tıpış” (Hürriyet, 06.01.2024)
- (16) “Al sana davetiye” (Sözcü, 26.02.2024)

Örnek (15)’teki *tıpış tıpış* ikilemesi, (16)’daki *al sana* ifadesi daha çok günlük konuşma dilinde tercih edilen resmiyet dışı ifadelerdir. Bu ifadelerin haber başlıklarındaki kullanımı karşıt görüşlü kesimlere hitaben nezaketsiz ve alaycı bir biçem oluşturmaktadır.

Bütün bu dilsel düzeneklere ek olarak bütüncede, Sözcü gazetesine ait bir haber başlığında türenti (neolojizm) örneğine rastlanmıştır. Türenti, ‘bir dilde, var olan sözcüklere benzetilerek, örneksene yoluyla yapılmış olan sözcük, yeni sözcük’ anlamına gelmektedir (Oxford Languages Çevrim İçi Sözlük).

(17) “SKIMPFLASYON - SHRINKFLASYON – GREEDFLASYON – GEÇİMFLASYON”
(Sözcü, 26.01.2024)

(17)’de yer alan *skimpflasyon*, *shrinkflasyon* ve *greedflasyon* sözcükleri ekonomi alanına ait İngilizceden ödünçlenmiş birer terimidir. *Geçimflasyon* ise bu sözcüklerin soneklerinin Türkçe bir sözcüğe ulanmasıyla oluşturulmuş uydurma bir sözcüktür. Aynı zamanda bir sözcük oyunu olarak da kabul edilebilir. Haber başlığına espri ve alaycılık katarak daha ilginç olmasını sağlamıştır.

Bütüncede kullanılan dilsel düzenekler arasında tersinleme (ironi) örneği saptanmamıştır. Bunun yerine bazı haber başlıklarında kafiyeleli sözcüklerin kullanıldığı dikkat çekmiştir. Aşağıdaki haber başlıkları kafiye kullanımına örnek teşkil etmektedir:

(18) “Meydanda okunuyor lanet ama İsrail’le artıyor ticaret” (Sözcü, 05.01.2024)

(19) “Başkan yedi, içti, gezdi – Faturaları belediyeye kesti” (Sözcü, 22.01.2024)

(18)’de *lanet* ve *ticaret*, (19)’da ise *gezdi* ve *kesti* sözcüklerinde kafiye bulunmaktadır. (18)’de tümceler özellikle devrik olarak verilmiş, bu sayede kafiyeleli sözcükler tümce sonlarına gelerek şiirlerdeki gibi bir etki oluşturulmuştur. (19)’da da “Başkan özel harcamalarını belediye bütçesinden karşıladı” gibi daha yalın bir anlatım yerine yüzey yapıda *gezdi* ve *kesti* sözcüklerinin tercih edilmesi dikkat çekici, etkili bir anlatım oluşturmuştur.

Bütüncede yukarıda sözünü ettiğimiz dilsel düzeneklerin bir arada kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır:

(20) “Yıkım kafası yeniden aday” (Sabah, 12.01.2024)

Örnek (20)’de günlük konuşma dilinde yaygın kullanılan *kafa* sözcüğü bulunmaktadır. Sözcüğün ‘İçinde bulunulan hâl, durum, düşünce, bakış açısı, ideoloji’ anlamlarında kullanılması, parça-bütün ilişkisi içeren bir düz değişmedir. Vücudun bir bölümü olan baş, içinde yer alan soyut kavramlar yerine kullanılmakta; bütün parçanın yerini tutmaktadır. Yukarıdaki örnekte ayrıca, yıkma taraftarı olan bakış açısı ya da ideoloji, onu benimseyen kişileri temsil etmekte; yani kişilerin sahip olduğu bir özellik (parça) onların geneli (bütün) yerine kullanılmaktadır.

Çalışmanın bütüncesinde saptanan bütün bu dilsel düzenekler haber başlıklarına yaratıcılık katmakta, dikkat çekici bir etki oluşturarak okuyucuyu haberin genelini okumaya yönlendirmeyi amaçlamaktadır.

3.2. Anlam Bilimsel Düzlemden Elde Edilen Nicel Bulgular

Çalışmanın sözcük düzeyindeki incelemesinden elde edilen bulgular sayısal verilere dönüştürüldüğünde Tablo 1’deki görünüm ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1. Anlam Bilimsel Düzlemden Elde Edilen Nicel Bulgular

Gazete adı	Eğretileme	Düz değişmece	Benzetme	Sözcük Oyunu	Konuşma dili	Türenti	Kafiye
Sabah	15	6	-	-	1	-	-
Hürriyet	12	7	1	1	3	-	-
Sözcü	13	2	1	2	5	1	4
TOPLAM	40	15	2	3	9	1	4

Tablo 1’den anlaşılacağı üzere bütüncede en çok kullanılan dilsel düzenek eğretilemelerdir. Bunu düz değişmece takip etmektedir. Uğur (2007)’nin görüşünden hareketle düz değişmece ve benzetmeyi de eğretileme başlığı altında toplayacak olursak eğretilemenin gazete haber başlıklarında açık ara en çok başvurulan dilsel strateji olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Eğretilemelerin özellikle “günlük konuşma dilinin vazgeçilmez bir parçası olduğu ve dilin metaforlarla dolu olduğu” (Akyol, 2019, s. 51) düşünülürse bunun haber başlıklarına yansımaları da doğaldır. Bu sayede gazete haber başlıkları hem soyut kavramları somutlaştırarak daha iyi anlaşılmasını sağlamak hem de günlük konuşma dilinin özelliklerini kullanarak okuyucuyla karşılıklı bir iletişim izlenimi yaratmaktadır. Bütüncedeki eğretilemelerin sayısı açısından gazetelerdeki dağılımı birbirine çok yakındır. Bu da eğretileme kullanımının günlük Türk gazetelerinde yaygın bir dilsel düzenek olduğu genellemesine varılabileceğini göstermektedir. Bütüncede sözcük düzeyinde ölçünlü dil kullanımından uzaklaşıldığı örnekler de dikkat çekicidir. Üç gazete arasında özellikle Sözcü gazetesinde günlük konuşma diline özgü sözcük kullanımları, sözcük oyunları, kafiye ve türenti örnekleri bu gazetenin haber başlıklarına ironik bir biçim katmaktadır. Bunun, gazetenin özellikle iktidar karşıtı haber başlıklarında gözlemlenmesi nedeniyle gazetenin ideolojisiyle ilintili bir durum olduğu anlaşılmaktadır.

3.3. Söz Dizimsel Düzlemden Elde Edilen Nitel Bulgular

Bütüncedeki gazete haber başlıklarının söz dizimsel incelemesinden elde edilen bulgular tam ve eksiltili tümce yapıları, sözcük öbekleri ve söz bilimsel sorular biçiminde özetlenebilir. Haber başlıklarındaki görülme yoğunluklarına göre ele alınacak olursa, öncelikle başlıklarda kullanılan tümcelerin büyük çoğunluğunun tam tümce yapısında olduğu saptanmıştır. ‘Tam tümce’ ile aslında eksiltili olmayan, okuyucunun dil bilgisel ya da durumsal bağlam yardımıyla tamamlamaya gerek duymayacağı tümceler kastedilmektedir.

(21) “Hiçbiri kaçamadı.” (Sabah, 15.01.2024)

(22) “Emekli zammı %42.6 oldu.” (Hürriyet, 17.01.2024)

(23) “Türkiye yüzyılı kuyruk ve zamlarla başladı.” (Sözcü, 02.01.2024)

Yukarıdaki üç örnekte de tümcelerin yüzey yapılarında herhangi bir eksilti bulunmamaktadır ve tümcelerin sözcük dizilişi ölçünlü bildirme tümcelerine özgü ÖZNE

+ YÜKLEM ya da ÖZNE + NESNE/TÜMLEÇ + YÜKLEM biçimindedir. Dil bilgisel olarak eksik öge içermemektedir. Bütüncedeki bu tür tümceler tam tümce olarak saptanmıştır. Sabah ve Hürriyet gazetelerinde tümcelerin genellikle kısa, basit tümce yapısında olduğu gözlemlenirken Sözcü gazetesinin haber başlıklarındaki tam tümcelerin oldukça uzun bileşik ve bağlı tümceler biçiminde olduğu görülmektedir:

- (24) “İmar barışını savunan Kurum, deprem bekleyen İstanbul’a aday gösterildi.” (Sözcü, 08.01.2024)
 (25) “45 yıl cezası olan katilin polis koruması varmış üstelik yakalanınca da polisin elinden kaçmış.” (Sözcü, 06.01.2024)

Sözcü gazetesinden alınan yukarıdaki örnek haber başlıklarından (24) iki yan tümce içeren bileşik bir tümce, (25) ise *üstelik* bağlacıyla bağlanmış iki bağımsız tümceden oluşan bir bağlı tümce özelliği taşımaktadır. Her iki başlığın da gazetelerde sayfanın ekonomik biçimde kullanılması kaygısı taşımaksızın oldukça uzun tümceler olması ve Sözcü gazetesinde çok sayıda bu tür başlığın bulunması dikkat çekicidir.

Çalışmada incelenen haber başlıklarında tam tümcelerin dışında en çok kullanılan dilsel stratejinin eksilti olduğu saptanmıştır. Her üç gazetede de rastlanan eksilteler aşağıdaki gibi örneklendirilebilir:

- (26) “Şehitlere dua katillere lanet” (Sabah, 02.01.2024)
 (27) “Gazze’de derhal ateşkes çağrısı” (Sabah, 07.01.2024)
 (28) “Bizde 50 bin Japonya’da 55” (Hürriyet, 03.01.2024)
 (29) “Havacılıkta bir devrim” (Hürriyet, 22.02.2024)
 (30) “Anıtkabir’de şeriat çağrısı” (Sözcü, 03.01.2024)

Örnek (26)’da tümcenin yüklemi eksiltiştir. Okuyucunun, art alan bilgisi yardımıyla tümceyi *edildi ve/veya okundu* sözcükleriyle tamamlayacağı varsayılmaktadır. Zira, *et-* ya da *oku-* eylemleri, *dua* ve *lanet* sözcükleriyle eş dizimsel ilişki içerisindedir. (27)’de de tümcenin yüklemine eksiltildiği görülmektedir. Eksik sözcük, *yapılmalıdır* sözcüğüdür. *Ateşkes çağrısı* ad öbeği, *yap-* eylemiyle birlikte kullanılmaktadır. Gereklilik kipi kullanımı için de *derhâl* sözcüğü ipucu oluşturmaktadır. Örnek (28)’deki eksilteli tümceyi tamamlamak için haberin içeriğindeki bilgilere ihtiyaç duyulmaktadır. Haberde 2024 başında Japonya’da meydana gelen depremdekiyle ülkemizde 6 Şubat 2023’de meydana gelen depremdeki can kaybı sayısı karşılaştırılmaktadır. Bu bilginin yardımıyla tümce “Deprem sonucunda bizde 50 bin can kaybı olurken Japonya’da yalnızca 55 kişi yaşamını yitirdi” gibi bir biçimde tamamlanabilmektedir. Dolayısıyla, bu başlık okuyucuyu habere yönlendirme işlevini yerine getirme açısından başarılı bir başlıktır. (29)’uncu örnekte tümcenin öznesi eksiltiştir. Tümcenin tamamlanmış biçimi “Bu, havacılıkta bir devrim(dir)” şeklindedir. Eksiltilen *bu* sözcüğünün *ülkeminin ilk astronotunun uzay yolculuğuna* gönderimde bulunduğu anlaşılmaması yine haber yazısı ve haberin dil dışı unsurlarını oluşturan fotoğraflar yardımıyla gerçekleşmektedir. (30)’uncu örnekte (27)’dekine benzer bir durum söz konusudur. Tümcenin eksiltilen yüklemi *yapıldı* sözcüğüdür. (27)’de olduğu gibi *çağrı* sözcüğünü takiben bu sözcüğün eksiltilmesi *çağrı*

ve *yap-* eylemleri arasındaki eş dizimlilik ilişkisi nedeniyle zaten anlaşılacağına varsayılmıştır.

Bütüncedeki haber başlıklarından Hürriyet ve Sözcü gazetesinin başlıklarında emir tümceleri saptanmış, Sabah gazetesinin başlıklarında bu tür tümceler bulunmadığı belirlenmiştir:

(31) “Kart kullan bütçeni aşma” (Hürriyet, 20.02. 2024)

(32) “Beğenmiyorsan çek git!” (Sözcü, 31.01.2024)

Emir tümceleri ikinci tekil kişiye yönelik olarak kullanıldığı için haber başlıklarına karşılıklı konuşmaya dayalı iletişimsel bir özellik kazandırmaktadır. Bunun yanı sıra örnek (31)’de okuyucuyu bir şeyi yapmaya ve yapmamaya yönlendirme işlevi görmektedir. (32)’de ise okuyucu dışında haberin içeriğiyle ilişkili üçüncü bir şahsa hitap edilmektedir. Bu emir tümcesinin işlevi, gerçekten karşıdaki kişiye emir vermek, bu suretle kişiyi kendisinden aşağı bir konuma yerleştirmektir. Tümcenin sonundaki ünlem işareti de bu öfke ve aşağılamayı belli etmek için kullanılmıştır.

Çalışmanın bütüncesinde gazete haber başlıklarında bulunacağı öngörülen devrik tümce yapısına ilişkin yalnızca bir örnek saptanmıştır. Yukarıda kafiyeyle sözcüklerin kullanılmasına örnek olarak verilen tümce (18) aynı zamanda da bir devrik tümce örneğidir. Hem kafiye hem de devrik tümce kullanımı şiirlere özgü özellikler olup gazete haber başlıklarında kullanılması çarpıcı ve biçimsel bir etki oluşturma amacına hizmet etmektedir.

Söz dizimsel düzlemde yapılan çözümlemede Sabah gazetesi dışındaki diğer iki gazetede söz bilimsel sorulardan oluşan haber başlıkları da görülmüştür. Söz bilimsel sorulara ilişkin olarak şu tümceler örnek verilebilir:

(33) “Kırık cepten neler çıktı” (Hürriyet, 04.01.2024)

(34) “Bu rezaleti kimse görmüyor mu?” (Sözcü, 05.02.2024)

Yukarıdaki örnekler söz dizimsel olarak soru tümcelerinin biçimsel özelliklerine uygun görünse de işlevsel olarak bir durumu sorgulama amacı gütmemektedir. Örnek (33)’de “fon vurgunu” diye adlandırılan olayda kırık bir cep telefonundan elde edilen bilgilere gönderimde bulunulmakta ve sorunun yanıtı haber metninde okuyucuya sunulmaktadır. Sonunda soru işareti de kullanılmayan bu başlığın işlevi okuyucuda merak uyandırarak sorunun yanıtını haber metninde aramaya yönelmesini sağlamaktadır. (34)’de de amaç soru sormak değil, haber metninde ve görsellerde verilen *rezalet* olarak adlandırılan olaya dikkat çekip tepki göstermektir. “Bu rezaleti kimse görmüyor!” biçiminde de ifade edilebilecek başlığın soru biçiminde kodlanması olaya şaşkınlıkla yaklaşılmasını sağlamakta ve böyle bir şeyin hiç olmaması gereken bir durum olduğunu vurgulamaktadır.

Bütüncede yer alan haber başlıklarının bazılarının da ad öbekleri biçiminde olduğu görülmektedir. Diğerlerine göre daha kısa olan bu başlıklar şu şekilde örneklendirilebilir:

(35) “Kırlı ittifak” (Sabah, 16.01.2024)

(36) “Hakaret tarifesi” (Hürriyet, 12.02.2024)

Aslında bir çeşit eksiltme olarak görülebilecek bu başlıklarda tamamlanması gereken daha çok bilgi bulunmakta ve dil bilgilene ipuçlarından çok haberin içeriğine ihtiyaç duyulacağı için bu tür başlıklar okuyucunun habere yönlendirilmesi konusunda daha etkili olabilmektedir. Örnek (35)’te hem özne hem de yüklem yüzey yapıda yer almamaktadır. Derin yapıdaki “Birileri birileriyle kirlili ittifak yapıyor” önermesinin söz dizimsel tümce düzlemdaki üyelerinin çoğu kodlanmamıştır. (36)’daki örnekte de çıkarım yapabilmek için yine haberin içeriğine yönelmek gerekmektedir. Haberdende elde edilen bilgiler ışığında başlığın sosyal medyada birine hakaret edildiği takdirde ödenecek para cezalarına gönderimde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu tür kısa başlıklar, anlaşılması zor olduğu için okuyucuyu habere ve görsellere yönelttiği gibi gazetecilik alanında önemli olduğundan söz ettiğimiz, haberin sığdırılacağı alanın verimli kullanılması ilkesine hizmet etmek amacıyla da tercih edilmektedir. Çalışmanın bütüncesinde yer alan ad öbeği biçimindeki başlıklardan elde edilen bulgular sayısal olarak eksiltili yapılarada dâhil edilmiştir.

3.4. Söz Dizimsel Düzlemden Elde Edilen Nicel Bulgular

Gazete haber başlıklarının söz dizimsel düzlemden incelenmesinden elde edilen sonuçlar, bulguların yoğunluğunun karşılaştırılabilmesi amacıyla sayısal değerlere dönüştürülmüştür. Bu şekilde elde edilen nicel bulgular Tablo 2’de görülmektedir:

Tablo 2. Söz Dizimsel Düzlemden Elde Edilen Nicel Bulgular

Gazete adı	Tam tümce	Eksilti	Emir	Devrik tümce	Söz bilimsel sorular
tümcesi					
Sabah	43	17	-	-	-
Hürriyet	33	21	3	-	3
Sözcü	43	6	3	1	7
TOPLAM	119	44	6	1	10

Çalışmanın bütüncesinde yer alan haber başlıklarının söz dizimsel özelliklerinin ne derece yoğun kullanıldığını anlamak için Tablo 2’deki bulgulara bakacak olursak, gazete haber başlıklarında kullanılan söz dizimsel stratejilerin başında gelen eksiltili tümce yapılarının bütüncede ön varsayıldığı yoğunlukta olmadığı, tam tümcelerin anlamlı oranda çok daha fazla tercih edildiği görülmektedir. En yüksek tirajlı üç gazetenin haber başlıklarında tam tümce kullanımının bu kadar yoğunlukta olması, bu durumun günlük Türkçe gazetelerin genel bir özelliği olabileceğini düşündürmektedir. Bütünceliyi oluşturan 180 haber başlığında, karşılıklı konuşma etkisi işlevi taşıyan emir tümcesi, devrik tümce ve söz bilimsel soruların kullanımının da bütünceliye oranla oldukça az sayıda olduğu görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışmada günlük Türk gazete haber başlıklarında kullanılan dilsel stratejilerin anlam bilimsel ve söz dizimsel düzlemlerdeki çeşitliliği ve bu stratejilerin işlevleri incelenmiştir. Nitel ve nicel gözlem yoluyla yapılan incelemeden elde edilen sonuçlara göre, anlam bilimsel düzeyde en sık kullanılan dilsel düzeneğin eğretilemeler olduğu görülmüştür. İnsanların dış dünyayı daha kolay anlamlandırabilmek, soyut kavramları somutlaştırmak, yeni kavramları daha iyi bildiği kavramlar aracılığıyla anlatabilmek için sıkça başvurdukları bu tür aktarımların gazete haber başlıklarına da yansıdığı anlaşılmaktadır. Anlam bilimsel düzeyde ayrıca düz değişmeden, benzetmeden, konuşma diline özgü sözcük ve sözcük öbeklerinden, sözcük oyunlarından, türenti ve kafiyelerden yararlandığı saptanmıştır. Ancak, kuramsal art alan bölümünde sözünü ettiğimiz üzere, alan yazında haber başlıklarına yaratıcılık ve ilgi çekicilik kattığı belirtilen bu dilsel düzeneklerin kullanımına 180 haber başlığında toplam olarak yalnızca 74 kez başvurulduğu görülmektedir. Bu oran, incelenen haber başlıklarındaki yaratıcılık ve dikkat çekicilik özelliğinin derecesini göstermektedir.

Çalışmadan elde edilen söz dizimsel bulgulara bakılacak olursa, gazete haber başlıklarında eksiltiden ziyade büyük ölçüde tam tümce kullanılması dikkat çekicidir. 180 haber başlığının 119'unda (yaklaşık üçte ikisinde) tam tümce kullanılmıştır. Bu durumun, yüzey yapıdaki ipuçlarından yola çıkarak anlamsal ilişkileri kurma sürecinde okuyuculara yardım etmek, hatta anlamsal ilişkileri hazır olarak sunarak onları yönlendirmek amacıyla yapılmış olduğu düşünülmektedir. Özellikle Sözcü gazetesinin haber başlıklarının diğer iki gazeteye kıyasla daha uzun ve başlıklarda kullanılan eksilteli yapıların az sayıda olduğu görülmektedir. Bu şekilde gazetenin yüzey yapıda olayların kılıcılarını, katılımcılarını ve eylemleri açıkça kodlayarak okuyucuların dikkatini belli kişi ve olaylara yönlendirmeyi amaçladığı, bunun da ideolojik nedenlere dayandığı düşünülmektedir. Söz dizimsel düzlemde saptanan diğer dilsel düzenekler emir tümcesi, devrik tümce ve söz bilimsel sorulardır. Bu tümce türlerinin bütüncedeki kullanımının da sayıca fazla olmadığı belirlenmiştir.

Anlam bilimsel ve söz dizimsel düzlemden elde edilen bulguların tümü değerlendirildiğinde, günlük Türkçe gazete haber başlıklarında kullanılan dilsel stratejilerin gazete haber başlıklarına özgü evrensel bir özellik olduğu ifade edilen 'ölçünlü dil kullanımından sapma' özelliğini fazla yansıtmadığı görülmektedir. Çalışmanın başında haber başlıklarının başlıca özellikleri olduğunu belirttiğimiz 'bilgilendirme' ve 'dikkat çekme' işlevleri açısından bakıldığında da sözcüksel düzeydeki stratejilerin oranının yüksek olmaması ve eksilti yerine büyük ölçüde tam tümce kullanılması incelenen haber başlıklarında bilgilendirme işlevinin dikkat çekme işlevine kıyasla daha ön planda olduğunu göstermektedir.

İleri çalışma olarak gazete haber başlıklarının bilgilendirici ve ilgi çekici olma özelliklerinin okuyucular tarafından nasıl değerlendirildiğine ilişkin bir araştırma yapılması düşünülmektedir.

Kaynaklar | References

- Aksan, D. (1997). *Anlambilim*. Engin Yayınevi.
- Akyol, C. (2019). Metafor nedir, ne değildir?. (Ed.) B. Kılcan, *Metafor ve metaforik çalışmalar için bir uygulama rehberi* (ss. 49-87). Pegem Akademi.
- Akyüz, F. D. (2023). *Gazete haber başlıkları üzerine bir dil incelemesi* (1918 -1932). İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. (Yayımlanmamış doktora tezi).
- Biber, D., Conrad, S. & Reppen, R. (1998). *Corpus Linguistics: Investigating Language Structure and Use*. Cambridge University Press.
- Biber, D., Stig J., Geoffrey L., Susan C. & Edward F. (1999). *Longman grammar of spoken and written language*. Pearson Education Ltd.
- Cambridge Dictionary Çevrim İçi Sözlük. <https://dictionary.cambridge.org/>
- Cárdenas, J. (2019). *Quantitative analysis: A guide for beginners*.
- Crystal, D. (1987). *The Cambridge encyclopedia of language*. Cambridge University Press.
- Çığ, Ü. (2011). Endüstriyel bir anlatı yapısı: "ters piramit" haber metinleri. *Dil Ve Edebiyat Dergisi*, 7(2), 69-90.
- Dey, I. (1993). *Qualitative data analysis: A user-friendly guide for social scientists*. Routledge.
- Goddard, A. (1998). *The language of advertising*. Routledge.
- Gülsevin, S. (2022). De- fiiliyle yapılan bir eksilteli cümle tipi üzerine. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 11(2), 527-537.
- Gümüştam, G. (2013). Eksiltim (ellipsis) ve Türkçede eksiltim türleri. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1*, 1539-1552.
- Halliday, M. A., & Hasan, R. (1976). *Cohesion in English*. Longman.
- Hürriyet Gazetesi (29.08.2019).
<https://satis.hurriyet.com.tr/DateSelect.aspx?catid=1&pid=1>
- Ilie, C. (1994). *What else can I tell you?: A pragmatic study of English rhetorical questions as discursive and argumentative acts*. Almqvist & Wiksell International.
- Infantidou, E. (2009). Newspaper headlines and relevance: Ad hoc concepts in ad hoc contexts. *Journal of Pragmatics*, 41(4), 699-720.
- Isani, S. (2011). Of headlines & headlines: Towards distinctive linguistic and pragmatic genericity. *ASp [Online]*, 60 | 2011, Online since 07 October 2014, connection on 30 September 2016. URL: <http://asp.revues.org/2523>; DOI: 10.4000/asp.2523
- İmer, K., Kocaman, A. & Özsoy, A. S. (2011). *Dilbilim sözlüğü*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.

- Kerimoğlu, C. (2011). *Kiplik incelemeleri ve Türkçe*. Dinozor Kitabevi.
- McShane, M. J. (2005). *A theory of ellipsis*. Oxford University Press.
- Medya Takip Merkezi. <https://medyatakup.com.tr/nd/22012024-28012024-29012024-937-sayi-18-yil-172.html>
- Meyer, C. F. (2002). *English Corpus Linguistics: An Introduction*. Cambridge University Press.
- Milliyet Gazetesi (9 Aralık 2021). <https://www.milliyet.com.tr/gundem/bas-parayi-vur-keciyi-ispanyadan-gelen-12-avci-tuncelide-huzuru-kacirdi-6657845>
- Moncomble, F. (20018). The deviant syntax of headlines and its role in the pragmatics of headlines. *E-rea - Revue électronique d'études sur le monde anglophone, Standardisation and Variation in English Language(s)*, 15.2, ff10.4000/erea.6124ff.fhal-04365778
- Oxford Languages Çevrim İçi Sözlük. <https://languages.oup.com/google-dictionary-tr/>
- Özyıldırım, I. & Pakkan, G. (1996). Türkçede 'spor haber başlıkları': incelenmesi ve öğretimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 12, 11-19.
- Saxena, S. (2006). *Headline writing*. Sage Publications.
- Seyhan, O. (2019). Metaforların türleri, özellikleri ve işlevleri. (Ed.) B. Kılcan, *Metafor ve metaforik çalışmalar için bir uygulama rehberi* (ss. 37-49). Pegem Akademi.
- Sözcü Gazetesi (21.07.2013). <https://www.gastearsivi.com/gazete/sozcu/2013-07-21/1>
- TDK Güncel Türkçe Sözlük. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim tarihi Mart 2024).
- Uğur, N. (2007). Metafor kavramını algılama türleri. *Yasakmeyve Dergisi, Ocak-Şubat 2007, sayı: 24*.
- https://www.academia.edu/6961592/Metafor_Kavram%C4%B1n%C4%B1_Alg%C4%B1lama_T%C3%BCrleri
- Ülper, H. & Uyar, Ş. (2023). Türkçe eksilti işleme becerilerine yönelik ölçme aracı geliştirilmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 14 (1), 482-508.
- van Dijk, T. A. (1988). *News as discourse*. Lawrence Erlbaum Associates.
- Yağbasan, D. & Demir, Ü. (2008). Basın dili ve gazete manşetlerinin dilbilimsel analizi. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 3(1), 114-127.
- Zeyrek, D. (1992). Gazete haber başlıklarını inceleme denemesi. *Dilbilim Araştırmaları* 1992, 59-96.